

STRATEEGILISE PLANEERIMISE MÕNEST LÄHTEKOHAST

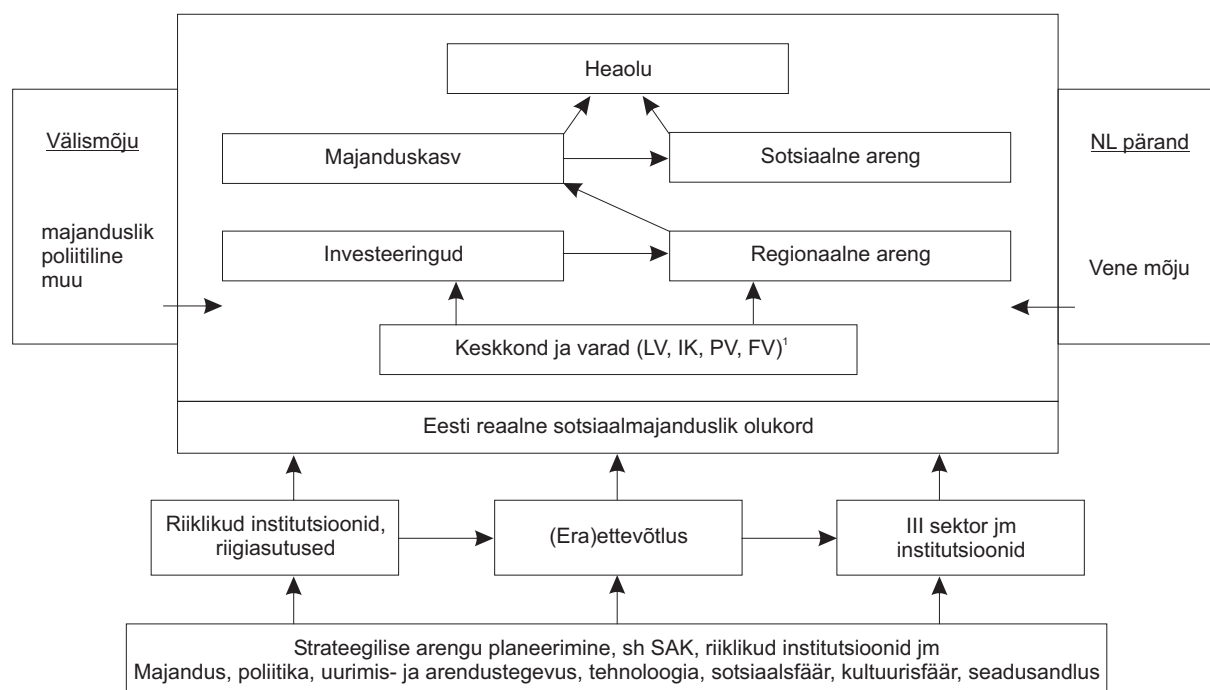
Raimund Hagelberg
Eesti Panga nõunik

Väikeriigi majanduse üheks iseärasuseks on väga tugev seotus maailma majandusega. Seotus on seda suurem, mida ühekülgsem on riigi majandustegevus. Kui välistegurid saavad oluliselt mõjutada põhilisi ekspordi- ja impordiartikleid, võib see aeg-ajalt takistada edukat toimetulekut. Ebaõnnestumisi aitab vältida või vähemalt mahendada see, kui vaadata kaugemale ettepoole ja kavandada võimaliku käitumisstrateegia variandid. Eriti oluline on see siirdemajandusriikidele, kus käsil olev majanduse restruktureerimine on nii või teisiti seotud oma koha otsimisega turumajanduse süsteemis.

Lähtealus

Süsteemi globaalse iseloomu, keerulisuse ja kiire muutumise tõttu pole nüüdistingimustes enam mõttekas koostada strateegilise arengu detailseid koondprojekte, mida mitmetes riikides, sealhulgas ka nõukogude ajal Eestis, on varem praktiseeritud. **Piisab kui fikseerida süsteemi põhiparameetrid ja määrava tähtsusega**

seosed, mis annavad tervikpildi süsteemi reaalsest sotsiaalmajanduslikust olukorrast. See loob võimaluse hiljem vajaduse korral edasi minna kas tervikliku arengukava üldvisiooni kavandamise või detailsemate osaprojektide koostamise teed. Üks võimalik skeem selle kohta on toodud joonisel 1.

Joonis 1. Reaalset sotsiaalmajanduslikku olukorda hindava arengukava skeem

¹ Lühendite tähendust vt lk 8.

Riigi majandusliku arengu keskseks tulemusnäitajaks, milles kokkuvõtlikult kajastub kõigi sisendite mõju, on **majanduskasv**, mida mõõdab sisemajanduse koguprodukt (SKP) ja selle muutumine. Kasvu aluseks on **toimimiskeskond**¹ ning **varad ja nende kasutamine**. Varad koosnevad loodusvaradest (LV), inimkapitalist (IK),

põhivarast (PV) ja finantsvaradest (FV). Nende kujunemisel ja kasutamisel on keskne koht **investeeringutel**. Väikeriigis, nagu äsja eespool märkisime, tuleb suurt tähelepanu pöörata **välisestegurite** võimaliku mõju hindamisele, siirderiikides ka eelmisest majanduskorrrast tulenenud pärandile.

Eisialgse ettekujutuse Eesti võimalustest ja vajadustest annab SKP analüüs²

Koondpildi Eesti majanduses seni toimunud restruktureerimise iseloomust ja tulemustest annab majanduskasv tegevusalade järgi (vt tabel 1). Neid muutusi üldistavalt kokku võttes võime konstateerida, et **primaarsektori**, kus domineerib põllumajandus, osatähtsus on vähenenud 11%lt 5%ni. **Sekundaarsektor**, milles on kesksel kohal töötlev tööstus, on vähenenud 33%lt 29%ni, seda peamiselt toiduainetööstuse mahu vähene-

mise arvel. Suhteliselt kiiresti on aga kasvanud puidu- ja mööblitööstus. **Tertsiaarsektor**, mis hõlmab kõiki liiki teenuseid, on suurenenud 56%lt 66%ni. Kõige suuremat mõju on kasvule avaldanud veondus (eriti välisveod) ning kinnisvara- ja äriteenused. Nende andmete hindamisel väärrib rõhutamist, et analoogilised turumajandusse suundumisele iseloomulikud nihked toimusid hoogsalt ka juba enne 1993. aastat.

Tabel 1. Eesti SKP muutus võrreldes eelmise aastaga 1995. aasta püsivhindades (%)

Tegevusala	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Põllumajandus, jahindus	-12,1	-2,7	-6,6	-2,6	-4,7	-7,8	-1,7
Metsamajandus	8,1	27,9	13,5	23,0	8,2	9,2	-1,5
Kalandus	3,9	11,7	14,5	26,3	-3,5	-23,3	-18,0
Mäetööstus	-6,0	-6,8	7,4	13,4	-7,1	-10,5	8,5
Töötlev tööstus	-3,5	10,3	2,6	16,9	6,3	-1,0	15,8
Energeetika, gaasi- ja vesivarustus	1,2	-3,4	2,3	-2,2	-8,0	-7,4	0,1
Ehitus	0,8	15,6	6,7	15,6	19,7	-8,7	6,7
Hulgi- ja jaemüük	0,0	9,6	8,4	3,2	5,7	0,3	7,7
Hotellid ja restoranid	0,8	-7,0	11,2	6,6	13,8	10,9	4,4
Veondus, laondus ja side	0,6	-3,8	8,3	17,8	9,7	5,3	7,4
Kinnisvara-, üürimis- ja äriteenindus	-4,6	-0,6	0,1	12,4	11,8	0,0	3,7
Finantsvahendus	5,6	4,4	8,6	16,4	-9,6	8,2	9,4
Riigivalitsemine ja -kaitse; sotsiaalkindlustus	1,1	1,1	0,1	5,4	0,6	0,8	1,2
Haridus	1,0	3,4	1,7	0,8	1,3	-0,1	-0,2
Tervishoid ja sotsiaaltöö	0,7	-0,2	-1,4	4,0	3,6	2,8	2,8
Muud riigi-, sotsiaal- ja isikuteeninduse liigid	-5,3	1,9	11,9	5,7	-1,1	1,7	4,8
KOKKU	-1,7	4,1	4,3	10,0	5,3	-0,2	6,8
FISIM (-)	6,6	2,0	6,0	11,0	-25,7	10,0	10,0
SKP ALUSHINDADES	-1,9	4,1	4,2	10,0	6,0	-0,3	6,8
Netoototemaksud	-2,6	8,1	2,2	13,6	-1,5	-3,5	7,9
SKP TURUHINDADES	-2,0	4,6	4,0	10,4	5,0	-0,7	6,9

Avatud majanduses on arengu peamiseks tõukejõuks nõudlus – nõudluse ja pakkumise kooskõla ning pakkuja suutlikkus kohaneda turul kujunevate tingimustega. Üldistavama ettekujutuse nõudluse ja pakkumise suhtest SKPse 2000. aastal annab tabel 2. Sealt näeme, et Eesti-poolse pakkumise põhiosa anna-

vad teenused, kus kõige suurem kaal on transiitvedudel ja reisiteenustel. Olukorras, kus sisenõudlus on tunduvalt suurem tootmisest, on kaupade väljaveos määrav positsioon reekspordil ja allhangetel. Allhangete kaudu saadud lisandväärtus oli aga tagasihoidlik – lihtsustatud võrdlust kasutades moodustas see 3% SKP suhtes.

¹ Toimimis-, ka majandamiskeskond. Vt R. Hagelberg. *Tegevuse tulemuslikkus sõltub reaalsest majandamiskeskonnast*. Eesti Panga bulletin nr 2, 1997, lk 38–41.

² Kõik käesolevas kirjutises kasutatud andmed Eesti kohta pärinevad Eesti Statistikaameti ja Eesti Panga andmebaasidest.

Tabel 2. Majanduskasvu mõjurid 2000. aastal (SKP = 100)

PAKKUMINE	202	NÕUDLUS	202
SKP	100	EKSPORT	97
Kaubad	34	Kaubad	66
Teenused	66	sh allhankena	19
IMPORT	102	Teenused	31
Kaubad	82	sh transiitveosed	15
sh allhankena	16	reisiteenused	10
Teenused	20	SISENÕUDLUS	105
		Kaubad	50
		Teenused	55
		VARUDE MUUT	1

Allhangete peamine tähendus avaldus tööhõive suuren-
damises. **Kokkuvõtvalt näitavad tabelis toodud and-
med meie majanduse suurt tundlikkust välistingi-
muste suhtes.** Näeme ka seda, et **sisenõudlus ületas loo-
dud lisandväärtust.** See on olnud iseloomulik ka kõigile
varasematele aastatele, kusjuures vahe on valdavalt kat-
nud restruktureerimiseks ja erastamiseks kasutatud välis-
investeeringud. Praeguses situatsioonis on see loogiline
ja mõistetav, kuid sisenõudluse ülekaal SKPst pikemal
perioodil ning kasutatuna tarbimiseks tähendaks ülal-
peetavust.

Tähelepanu keskmes peaksid olema probleemsed võtmeküsimused

Valikuline ülevaade neid iseloomustavatest andmetest
on toodud tabelis 3. Sisenõudlust ja SKP struktuuri
sissetulekute meetodil on sealjuures hindamiskritee-
riumide leidmiseks **võrreldud Austriaga**³. Austria esin-
dab piisavalt representatiivselt Eesti jaoks rohkem

omaseid Majanduskoostöö ja Arengu Organisatsiooni
(OECD) riikide andmeid ning on mitmes statistilises
uurimuses leidnud ka varem Eesti suhtes kasutamist
võrdlusbaasina. **Väärrib tähelepanu, et võrreldavad
suhtarvud langevad enamikus suuresti kokku.**

Tabel 3. Probleemsed võtmenäitajad

SISENÕUDLUS 2000 (% SKP suhtes)					Eesti	Austria
Eratarbimine, kodumajapidamised					58,6	56
Valitsemissektori lõpptarbimine					22,2	19
Investeeringud põhivarasse					23,5	24
Varude muut					0,6	1
KOKKU					104,9	100
SKP SISSETULEKUTE MEETODIL 2000 (% SKP suhtes)					Eesti	Austria
Palk ja sotsiaalmaks (37,5+11,9)					49,4	50
Põhivara kulum					14,7	15
Kaudsed maksud ja subsiidiumid					13,1	13
Tegevuse ülejääk (kasum)					22,8	22
KOKKU					100,0	100
REGIONAALNE ASPEKT	Põhja-Eesti	Kesk-Eesti	Kirde-Eesti	Lääne-Eesti	Lõuna-Eesti	Eesti kokku
SKP 1 elaniku kohta 1998 (tuh kr)	82,4	31,6	29,8	35,0	31,5	50,6
Töötuse määr I kv 2001 (%)	11,7	12,0	20,7	12,4	16,6	14,2
Tööealiste jagumemine (%)	40	11	14	12	23	100
INVESTEERINGUD PÕHIVARASSE 1993-2000				1993-1996	1997-2000	1993-2000
INVESTEERINGUD (mld kr)				37,9	78,6	116,5
sellest otseinvesteeringud				10,3	34,2	44,5
otseinvesteeringute osatähtsus (%)				27,2	43,5	38,2
INVESTEERINGUTE JA SKP SUHE (%)				26,3	26,4	26,4

Kokkulangevus näitab, et meie SKP jaotusproportsioonid
on ligilähedased arenenud riikide vastavatele näitajatele.
Siit järeldub, et **meie madalama palga jt tasemenäita-
jate peamiseks põhjuseks on väiksem tootlus.** Sellest
tuleneb, vaatamata siiani saadud mahukatele välisinves-
teeringutele, ka investeerimisvahendite jätkuv nappus.

Restruktureerimine ja sisenemine Euroopa Liidu majan-
dusruumi eeldab normaalingimustega võrreldes tundu-
valt suuremat investeeringuvajadust.

Investeeringute statistika ei iseloomusta kulutusi, välja
arvatud mahutused vastavasse põhivarasse, mida on vaja

³ Statistik Austria. Volkswirtschaftliche Gesamtrechnung. Statistisches Jahrbuch 2001, lk 286 jj.

teha inimkapitali, hariduse, teaduse, tervishoiu, sotsiaaltöö jms tarbeks. Ülemineku olukorras on need valdkonnad kõige rohkem kannatanud vahendite üldise nappuse tõttu. Selle üheks põhjuseks on ka asjaolu, et arenenud turumajanduses kaetakse tunduv osa vastavaid kulusid eratarbimise ning ettevõtluse vahendite arvel. Selle võimaluse rakendamine on meie praegustes tingimustes veel piiratud, samuti ka harjumatu.

Väga terav probleem on regionaalne ebavõrdsus. Eriti paistavad teiste hulgas silma Kirde-Eesti ja Lõuna-Eesti. Probleemide teravuse poolest on üldsuse suurem tähelepanu olnud suunatud küll Kirde-Eestile, kuid tööjõuliste elanike arvult väärrib samavõrra tähelepanu Lõuna-Eesti. Probleemide teravust vähendavad seal mõnevõrra suurem seotus põllumajandusega jmt asjaolud.

Mõned tähelepanekud

Esitatud ülevaates on püütud juhtida tähelepanu järgmistele olulise tähtsusega seostele.

- **Toodetud lisandväärtuse ja investeeringute suhe,** mis võimaldab ligikaudselt hinnata ka investeeringute tõhusust, on vaadeldud ajavahemikul olnud enamvähem ühesugune. **Otseinvesteeringute osatähtsus on aga märkimisväärselt suurenenud.** Seeläbi on võimalik vähemalt kaudselt hinnata ka välisinvestorite senist rolli Eesti majanduses.
- **Majanduskasvu, sotsiaalse arengu ja heaolu vaheline seos.** Tabelist 1 on näha, et aastatel 1993–2000 suurenes SKP püsihindades 1,3 korda. Jooksevhindades oli suurenemine neljakordne. Keskmine reaalpalk suurenes samal ajavahemikul ligi 1,5 korda. Nende arvude võrdlemine, pidades silmas palga ja sotsiaalmaksu osatähtsust SKP koosseisus, näitab, et **palga ja sotsiaaltoetuse märkimisväärselt suurendamiseks jaotusproportsioonide muutmise kaudu puuduvad reaalsed võimalused. Põhilahendus saab olla tootluse ning mõistetavalt ka tööhõive suurendamises.** Olulist rolli etendavad seejuures jällegi investeeringud.
- Investeeringute mõttekuse ja tasuvuse hindamise keerukas protsess toob esitatud andmete kaudu esile kaks valupunkti. Nendeks on **pakkumise seos nõudlusega** (vt tabel 2), kus oluline osa on välis- turul, ning **regionaalne aspekt**, millest oleneb ka uute töökohtade loomine. Mõlemad on sealjuures omavahel seotud, sest tootmine üksnes siseturu tarbeks pakub suhteliselt piiratud võimalusi.